

ПСИХОЛОГІЯ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

**Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної
конференції
«ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА»**

31 травня 2023 року

У двох частинах

Частина 1

м. Суми

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Лабораторія організаційної та соціальної психології
Українська асоціація організаційних психологів та психологів праці
Національний університет «Львівська політехніка»
Кафедра теоретичної та практичної психології
Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Кафедра психології та особистісного розвитку
Запорізький національний університет
Кафедра психології
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
Кафедра психології

ПСИХОЛОГІЯ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної конференції
*«Інноваційні технології
в роботі практичного психолога»*

(31 травня 2023 року, м. Суми)

У двох частинах

Частина 1

Рекомендовано до друку вченою радою
комунального закладу
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 5 від «31» травня 2023 р.)

Редакційна колегія:

Карамушка Людмила Миколаївна, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з науково-організаційної роботи та міжнародних наукових зв'язків Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Вознюк Алла Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри психології комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Сняданко Ірина Ігорівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та практичної психології Наукової установи «Львівська політехніка».

Брюховецька Олександра Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Дзюба Тетяна Михайлівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;

Василега Ольга Юрївна, викладач кафедри психології комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Психологія: від теорії до практики: Інноваційні технології в роботі практичного психолога (матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 31 травня 2023 року, м. Суми) / за заг. ред. А. В. Вознюк, О. Ю. Василега. [у 2-х ч.]. Ч. 1. Суми: НВВ КЗ СОШПО., 2023. 116 с.

У збірнику представлені матеріали доповідей учасників VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології в роботі практичного психолога». Збірник містить матеріали, що відображають концептуальні засади психології та різнобічні її аспекти, що складають наукове підґрунтя практичних здобутків в психологічній практиці; досвід використання інноваційних технологій в роботі психологів різних сфер професійної діяльності. Представлені матеріали стануть в нагоді науковцям, практичним психологам різних сфер професійної діяльності, та всім, хто цікавиться питаннями впровадження інноваційних технологій у практичну площину.

Матеріали друкуються в авторській редакції.
Матеріали зверстано з електронних носіїв, наданих авторами публікацій.
Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори публікацій.
Редакція не несе відповідальності за зміст текстів
і не завжди поділяє думки їх авторів.

ПЕРЕДМОВА

Шановні колеги!

Перед Вами збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології в роботі практичного психолога». Конференція організована та проведена кафедрою психології комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Участь у заході взяли зарубіжні психологи (Італія, Швеція, Канада, США, Німеччина), науковці та науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти й післядипломної педагогічної освіти, практичні психологи, студенти, слухачів курсів підвищення кваліфікації з різних регіонів України, а саме з: *наукових установ* (Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (лабораторія організаційної та соціальної психології); Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України; Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх»); *закладів вищої освіти* (Національний університет «Львівська політехніка»; ДЗВО «Університет менеджменту освіти»; Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка; Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка; Київський інститут сучасної психології та психотерапії; Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського; Державний торговельно-економічний університет; Хмельницький національний університет; Український державний університет імені Михайла Драгоманова; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); *інститутів післядипломної педагогічної освіти* (КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Комунальний навчальний заклад Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів»); *інклюзивно-ресурсних центрів* (обласний ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти Сумської області; Комунальний заклад «Інклюзивно-ресурсний центр Полтавської міської ради» Полтавської області; Комунальний заклад «Інклюзивно-ресурсний центр» Вишгородської міської ради Київської області); *громадських організацій* (Української асоціації організаційних психологів та психологів праці; ГО Pink Time- Time for You, Фундація Імаго); Академія Сучасної Освіти А+, *закладів освіти різних регіонів України*.

Оскільки важливою складовою професійної діяльності психолога є практична діяльність, спрямована, зокрема, на психологічне консультування, діагностування та корекцію в рамках актуальних суспільних запитів, конференція «Інноваційні технології в роботі практичного психолога» спрямована на представлення різнопланових інноваційних технологій та технік в роботі даного фахівця. Цінністю організованої та проведеної конференції є створення спільного науково-практичного простору для інтеграції наукових здобутків у практичну площину.

Матеріали конференції видано у двох частинах відповідно до напрямів роботи конференції.

Перша частина «Психологія: від теорії до практики» містить матеріали, які відображають концептуальні засади психології та різнобічні її аспекти, що складають наукове підґрунтя практичних здобутків в психологічній практиці та використання інноваційних технологій в роботі психологів різних сфер професійної діяльності.

Друга частина «Психологічний супровід учасників освітнього процесу» присвячена актуальним питанням використання інноваційних технік і технологій для створення соціально-психологічних умов для емоційного благополуччя, успішного розвитку, виховання і навчання дитини в ситуаціях соціально-педагогічної взаємодії вчитель+батьки+учень.

Організатори конференції висловлюють сподівання, що проведення VI Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні технології в роботі практичного психолога» сприятиме професійному та особистісному зростанню фахівців в області психологічної практики та подальшій популяризації професії практичного психолога.

ЗМІСТ

Автінова Н. Теоретичний аналіз проблеми стресостійкості як особистісного чинника професійної діяльності майбутніх психологів.....	6
Бачинська О. М. Адаптаційні процеси з позиції психології адаптованості особистості.....	8
Бондаренко О. В. Особливості розвитку резильєнтності в умовах війни: практичні поради.....	12
Бояринова Я. В. Сублімація і колективна боротьба зі стресом як основа збереження психічного здоров'я в часи гібридних воєн росії проти України.....	17
Брюховецька О. В. Особливості надання першої психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях.....	20
Василевська О. І. Підтримка психічного здоров'я особистості в стресових ситуаціях.....	22
Геренко О. Б. Теоретичні підходи до вивчення емоційного інтелекту.....	26
Гиря С. О., Чеканська Л.М. Роль емоційного інтелекту в забезпеченні суб'єктивного благополуччя людини.....	28
Григор'єв О. І. Психологічні чинники суб'єктивного благополуччя дорослих в умовах війни.....	32
Гринченко А. В. Теоретичний аналіз емпатії як психологічного феномену.....	36
Гриценко О. М. Особливості емоційного інтелекту у віці ранньої дорослості.....	40
Завальна О. В. Теоретичні аспекти дослідження емоційної зрілості особистості.....	44
Зімокос О. Г. Психологічні особливості адиктивної поведінки у чоловіків дорослого віку в умовах військового стану.....	48
Клименко Н. В. Психологічне благополуччя та щастя передумова гармонійного розвитку особистості.....	51
Король Л. І. Тривожні розлади: визначення, різновиди, симптоми, діагностика.....	54
Кулик Н. А. Психологічна допомога при переживанні горя.....	59
Loboda T. Features of psychological adaptation ukrainian refugees during the period of martial law.....	63
Навроцька К. О. Особливості розвитку психічного здоров'я: практичні поради.....	66
Нестеренко В. І. Психологічні особливості тривожності жінок середнього віку.....	72
Нікуліна А. М. Соціально-психологічних особливостей сфери б'юті-індустрії.....	76
Патюцько В. А. Особливості психологічної готовності керівників до прийняття управлінських рішень.....	79
Пилипейко А. М. Чинники впливу на стресостійкість осіб періоду ранньої дорослості.....	83
Прачук О. В. Специфіка розвитку професійного вигорання у працівників юридичної сфери.....	86
Савьолова О. В. Теоретичні аспекти дослідження пам'яті, як психологічного феномену.....	89
Таран І. І. Аналіз копінг-стратегій в психології.....	93
Терещенко А. М. Психологічні особливості професійного вигорання у державних службовців.....	99
Хачірашвілі Т. О. Теоретичний аналіз прокрастинації в психології.....	102
Чугунова Л. М. Теоретичний аналіз дослідження тривожності як психологічного феномену.....	106
Шлапко Т. В. Дисфункціональна сім'я як соціально-психологічний феномен.....	109

й параметри стану тривоги, а також форми поведінки, за допомогою яких ці стани нівелюються. Наступне визначення тривожності, це – послідовність когнітивних, поведінкових і афективних реакцій, актуалізованих під дією стресових факторів. Також, тривожність тлумачиться як негативний за психологічним забарвленням стан особистості, що виникає як результат негативного очікування індивідом майбутнього в певній емоціогенній ситуації.

Висновки. Тривожність – це складне утворення у структурі психіки, що досить часто свідчить про дисгармонійне функціонування людини. Надмірний рівень особистісної тривожності розглядається як дезадаптивний чинник, який негативно впливає на соціальну і професійну сфери, і на розвиток особистості, провокуючи невротичні, депресивні прояви. У зв'язку з цим, постає нагальна необхідність своєчасного виявлення високого рівня тривожності, з послідуєчим адекватним втручанням щодо зниження високого її рівня, з метою забезпечення повноцінного особистісного розвитку на різних вікових етапах.

Список використаних джерел

1. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблем тривожності особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка*. Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2015. С. 479–484.
2. Галієва О. М. Теоретичний аналіз поняття «тривожність». *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 6. С. 107–111.
3. Кузьміна М. Детский невроз страха (N25/2000). URL: <https://psy.1sept.ru/article.php?ID=200002503>
4. Левковська Л. Б. Психологічні чинники виникнення тривожності у осіб юнацького віку. *Молодий вчений*, 2022. № 1. С. 57–60.
5. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі монографія. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.
6. Царькова О. В. Теоретичні аспекти прояву психологічного феномену тривожності. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 7. Вип. 38. С. 479–491.

Шлапко Тетяна Вікторівна,

студентки спеціальності 053 Психологія

Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-

економічної безпеки Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

<https://orcid.org/0000-0003-1619-3831>

t.shlapko@uabs.sumdu.edu.ua

ДИСФУНКЦІОНАЛЬНА СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Актуальність дослідження. Роль та значення сім'ї в житті людини не можна переоцінити, бо саме сім'я є основою для формування найбільш значущих соціальних функцій. Наявність здорової, повноцінної сім'ї як соціально-біологічної спільності забезпечує не тільки адекватне та надійне майбутнє членів родини, дітей, а й усього суспільства.

Проблеми сім'ї, які впливають з протиріч між особистістю і сім'єю як соціальною системою відносин, порушення цілісності системи відносин, їх ієрархічної структури впродовж тривалого часу вивчаються вітчизняними (А. А. Беседін, А. В. Склярчук, І. М. Трубавіна, І. М. Ушакова, Н. О. Чалова та ін.) та зарубіжними науковцями (N. W. Ackerman, E. Larsen, V. Satir, N. Nittle тощо).

Питання поняття та ознак дисфункціональних сімей на сьогодні є досить актуальними та мають велике значення для сучасного суспільства. Дисфункціональна сім'я – це сім'я, в котрій фігурують проблеми взаємин між членами сім'ї, які впливають на їх фізичне та психічне здоров'я, а також на загальний розвиток. Прикладом таких проблем є порушення поведінки,

емоційне чи фізичне насильство, зловживання психоактивними речовинами та інші залежності, важка хвороба члена сім'ї, розлучення батьків, подружні зради та безліч інших причин. Дисфункціональна сім'я може впливати на дитину із самого народження і це часто має серйозні наслідки на її здоров'я та розвиток, а також безпосередньо на її майбутнє.

Тому дослідження характеристики дисфункціональних сімей як соціально-психологічного феномену може допомогти розумінню проблем у сімейних відносинах та пошуку шляхів подолання цих проблем, запобігання виникнення дисфункціональних сімейних відносин, а також розробці ефективних програм та стратегій підтримки сімей, що вже знаходяться у складних життєвих ситуаціях.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати дисфункціональну сім'ю як соціально-психологічний феномен.

Виклад основного матеріалу. Сім'я – це основна система, до якої належить кожен з нас. Сім'я розвивається разом з розвитком суспільства, під впливом соціально-економічних умов, таким чином, сім'я є продуктом історичного розвитку і кожна суспільно-економічна формація має властиві тільки їй шлюбно-сімейні відносини [9, с. 9].

Найбільшим проявом краху нормальної сім'ї є позбавленість людей соціальних та економічних можливостей забезпечувати сім'ю й нести за неї відповідальність, виховувати дітей, коли перекладається відповідальність за все і йде заміна батька сторонньою особою (в тому числі державою) [6, с. 14].

Проблемою сучасної української сім'ї є також конфліктність і пов'язані з нею жорстокість і насильство в сім'ї. За результатами опитувань, таких сімей біля 80–90%, проблеми виникають з питань виховання дітей, їх навчання, а також високі показники міжособистісної конфліктності й невміння поводити себе в різних ситуаціях. В основі цих явищ лежить порушення духовних основ сім'ї (З. Г. Кісарчук) [6, с. 24–25].

У науковій літературі існують як різні пояснення сім'ї з певними негараздами, так і класифікації та назви сімей з певними труднощами. Найбільш вживаними є такі поняття: неблагополучна сім'я, проблемна сім'я, дисфункціональна сім'я.

А. А. Бесєдін під неблагополучною сім'єю розуміє таку, де дитина не одержує адекватних уваги, підтримки, догляду і виховання. Увага дослідників до неблагополучних сімей зумовлена тим, що у дітей із таких сімей частіше, ніж в інших, зустрічається: порушення нормального спілкування з однолітками; неадекватність самооцінки, зниження спроможності до самоаналізу і соціально-психологічної адаптованості; нерозвиненість почуття емпатії; потрапляння до групи важких дітей; виникнення різного роду девіацій [2, с. 8].

Стосовно поняття «неблагополучна сім'я» І. М. Трубавіна зазначає, що використовуються для опису її неблагополуччя терміни «функціонально неспроможна», «сім'я у кризовій ситуації», «аморальна сім'я», «сім'я з насильством щодо членів родини», «сім'я, де є серйозні помилки і прорахунки у вихованні дітей», «конфліктна сім'я», сім'ї алкоголіків і наркоманів, сім'ї, де є засуджені чи ув'язнені. Аналіз чинного в Україні законодавства приводить до висновку, що неблагополучними є ті сім'ї, в яких порушуються права їхніх членів, права людини, порушуються юридичні норми суспільства [8, с. 5].

Щодо характеристики проблемної сім'ї, яка не здатна продуктивно вирішувати завдання розвитку на тому чи іншому етапі життєвого циклу, то А. В. Склярчук наголошує на тому, що: 1) не кожна сім'я з проблемами є проблемною, дисфункціональною, і доки вона не уникає сімейних та інших проблем і відносно ефективно їх розв'язує проблеми і при цьому це не заважає їй виконувати свої сімейні функції (в т.ч. функції сімейної соціалізації), доти вона й не набуває статусу «проблемної»; 2) кожна, в т.ч. і потенційно проблемна сім'я має не лише негативний, а й позитивний сімейний, соціальний, соціально-психологічний досвід і певні соціально-психологічні ресурси з подолання проблем, що перед нею постають, і поки компенсаторні її здатності і можливості не вичерпано, вона не має кваліфікуватися як дисфункціональна – скоріше це потенційно проблемна сім'я [7, с. 115].

І. М. Ушакова за критерієм здатності до реалізації функцій сім'ї розділяє їх на функціональні та дисфункціональні [9, с. 15].

Функціональна сім'я – це сім'я, яка справляється з поставленими перед нею зовнішніми і внутрішніми завданнями, виконує свої функції, внаслідок чого задовольняються як потреби сім'ї в цілому, так і кожного її члена [9, с. 15].

Взагалі слово «дисфункціональна» походить від слова «дисфункція» (лат. dys – поганий, утруднений + functio – дія, здійснення) що означає порушення, розлад функцій органа або організму людини або тварини; порушення узвичаєного перебігу, плину чого-небудь [3]. Окреслити концепцію дисфункціональної сім'ї та процеси, що в ній відбуваються, можливо через розуміння її як сімейної системи, що є джерелом неадаптивної поведінки одного або кількох її членів.

Дисфункціональна сім'я – це сім'я, яка зі своїми завданнями не справляється, в якій систематично не задовольняються базові потреби членів сім'ї і не вирішуються основні завдання, специфічні для кожної стадії життєвого циклу сім'ї [9, с. 15]. Також науковець І. М. Ушакова досліджує типологію сімей залежно від їх функцій, де за визначеними ознаками окреслює і різновиди дисфункціональних сімей [9, с. 23–25].

Джерело дисфункції в кожній конкретній сім'ї може бути різним, але спільним є те, що страждають діти, які належать до цих сімей. Позбавлені батьків, які задовольняють їхні емоційні потреби, забезпечують стабільність і визнають проблеми, вони намагаються вирости в безпечних дорослих із високою самооцінкою та здоровими навичками подолання. Однак не знаючи, як розвивати стосунки з собою чи підтримувати здорові стосунки з іншими, вони можуть створити власну неблагополучну сім'ю, коли у них народяться діти [11].

Дослідницею Н. О. Чаловою у статті «Дисфункціональні сім'ї: поняття та особливості їх створення» зазначено, що більш доцільніше використовувати загальний термін – «дисфункціональна сім'я». Із подальшим поділом таких сімей у залежності від спрямованості негараздів, а саме: проблемна, неповна, алкогольна, наркотична тощо. Оскільки проблемна, неблагополучна й інші сім'ї не можуть бути функціональними, тобто здоровими [10, с. 527].

Дисфункціональна сім'я є такою сімейною системою, яка змушує одного або кількох членів сім'ї поводитися неадекватно та характеризується низьким рівнем психологічного комфорту в сімейному просторі. Така сім'я не задовольняє потреби своїх членів в емоційній підтримці, теплі, безпеці та значенні «я», в той же час здійснюючи негативний вплив на всіх членів сім'ї. Зарубіжні фахівці частіше вживають термін «дисфункціональна сім'я» стосовно всіх проблемних сімей [10, с. 527].

Л. А. Пірог визначає дисфункціональні сім'ї як сім'ї, у яких чітко спостерігається невиконання сімейних функцій – від усієї їх сукупності до однієї, окремо взятої [5, с. 169].

У такій сім'ї неможливо досягти духовного та особистісного зростання інших членів сім'ї через незадовільне задоволення їхніх потреб. Дисфункціональна сім'я може стати джерелом неадаптивної та нездорової поведінки одного або кількох її членів.

Нами було з'ясовано, що виховання дітей у дисфункціональній сім'ї перш за все підпорядковується певним сімейним правилам, а саме: дорослі – вважають себе господарями своєї дитини; тільки дорослі можуть установлювати, що правильно, що неправильно; також батьки тримають емоційну дистанцію і воля їхньої дитини, що розцінюється як певна упертість, обов'язково повинна бути зломлена, і зламана якомога швидше. У цьому контексті досить аргументованою є думка дослідниці Н. О. Чалової [10, с. 528].

Варто зазначити, що у дисфункціональних сім'ях індивідуальна ідентичність може бути придушена на користь сімейної ідентичності, а індивідуальні потреби можуть бути ігноровані на користь потреб сім'ї в цілому. Це може призводити до того, що члени сім'ї починають відчувати себе незначними та неоціненими, що може впливати на їхній розвиток та самопочуття. Таким чином, важливо звернути увагу на проблеми сімейного життя та вчасно надавати підтримку й допомогу у вирішенні даних проблем.

У контексті дослідження на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури [1; 4] варто згадати про ознаки дисфункціональної сім'ї та функціональної сім'ї. Отже, до основних ознак функціональної сім'ї ми можемо віднести наступне:

- кожен із членів сім'ї знає, як задовольнити свої потреби, та конструктивно їх

задовольняє;

- у родині наявна згуртованість, приділяється час для спільного дозвілля;
- рольові функції кожного члена сім'ї вибудовані так, що сприяють збереженню здоров'я в цілому, вони добровільно вибираються, а не навпаки – нав'язуються, в процесі реалізації те, хто й за які сторони життя сім'ї бере на себе ініціативу й відповідальність, може переузгоджуватись;

- проблеми однозначно не уникаються, а визнаються та вирішуються;
- помилки без страху з готовністю визнаються та пробачаються як собі, так і іншим, аналізуються, робляться певні висновки задля попередження їх повторення;

- особистісна свобода поширюється на кожного члена сім'ї, зберігається власна самостійність, заохочується саморозвиток та самовдосконалення (кожен має свій життєвий простір, в той же час поважає інших, не утискається свобода сприйняття, почуттів та бажань, хобі);

- з позиції прийняття усвідомлюється, що кожен член сім'ї має свою унікальну цінність, індивідуальність поважається;

- батьки відповідальні і надійні: відповідають за свою поведінку і роблять обґрунтований вибір замість того, щоб діяти імпульсивно, їх слова співставні вчинкам;

- гнучкість і адаптація до змін ситуації усіх сімейних правил шляхом їх обговорення;

- безумовна любов у сім'ї, яка є підґрунтям психічного здоров'я її членів та проявляється незалежно від їх якостей і особливостей.

Ознаками дисфункціональної сім'ї являються:

- фізична та/або емоційна покинутість (наприклад, коли батьки залишають дітей із друзями, родичами, здають до дитячих садочків, а самі в цей час перебувають у владі залежної поведінки; коли дітей на кілька днів замикають вдома, поки батько чи мати (а в деяких випадках обидва) розважаються або намагаються зберегти стосунки, позбавлені любові; коли покинутість викликана спробами присоромити дитину (якщо дитина чимось поранилась, а батьки не намагаються втішити дитину, а починають кричати на неї, соромлять дитину і водночас емоційно покидають її);

- вакуум в спілкуванні, ізоляція сім'ї, брак інтимності (низький рівень спілкування між членами сім'ї, байдужість до потреб інших членів сім'ї, мало проявляється турбота одне про одного; можлива повна ізоляція у спілкуванні зовні сім'ї, не запрошуються та не відвідуються родичі, друзі, або ж навпаки – практично не проводиться час разом, немає спільного дозвілля);

- неможливість забезпечити особистісне зростання кожного члена сім'ї з урахуванням його нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей (самовдосконалення присікається, досягнення критикуються, ігноруються, стимулювання до великих досягнень відбувається за допомогою перфекціоністських зауважень);

- відсутність згуртованості та розваг, присутнє побоювання відкритого спілкування, конфлікти відбуваються у прихованій формі, рідкістю є гумор;

- заперечення існування будь-яких проблем і підтримка збереження ілюзій «псевдощастя», приховування «сімейних таємниць»; при цьому члени сім'ї керуються страхом та соромом для мотивації зустрітися з реальністю;

- набуття членами сім'ї «зручних» жорстких, ригідних (негнучких) ролей у відносинах заради свого виживання;

- спотворення емоційних зв'язків: відсутність взаєморозуміння та конфлікти; критика, невміння вислуховувати одне одного, емоційне та фізичне нехтування одне одним, розлади настрою, відносини «любові-ненависті» та насильство в сім'ї;

- почуття не висловлюються, накопичуються і «заморожуються»; негативні емоції або відкидаються як неприйнятні, або проявляються неадекватним ситуації вибірковим реагуванням; діє правило трьох «не»: не говори, не відчувай, не довіряй;

- співзалежність з присутньою «жорсткою» прихильністю, коли один член сім'ї занадто зайнятий життям іншого, що відволікає від власної відповідальності піклуватися про своє фізичне, емоційне, духовне здоров'я;

- нездорові психологічні кордони, що визначають особистість як неповторну та унікальну: особисті межі розмиті або зливаються, або щільно розділені глухою стіною; недиференційоване власне «Я» для кожного учасника, почуття, погляди та емоції одного члена сім'ї формуються в залежності від почуттів, поглядів та емоцій інших (наприклад, якщо хтось відчуває сум, то всі повинні сумувати, в цей час радіти не можна);

- умовна любов членів сім'ї, коли любити їх можна тільки за умови, що вони відповідатимуть вимогам, стандартам і шаблонам, які вони висувають, будуть виконувати дії, які від них очікують.

Висновки. Отже, *дисфункціональна сім'я* – це закрита сімейна система, в якій через регулярну неадаптивну та нездорову поведінку одного або декількох своїх членів, до якої змушені пристосовуватися інші члени сім'ї, відбувається співіснування у сім'ї за певним негативним сценарієм з унеможливленням забезпечення особистісного зростання кожного її члена.

Поняттям «дисфункціональна сім'я» вважаємо за доцільне охоплювати всі різновиди сімей, у яких непостійність, непередбаченість, суперечлива поведінка, постійне відчуття заплутаності, безпорадності, роз'єднаності з найближчими людьми, беззахисності, розмитість та нечіткість меж позбавляє твердого й надійного морально-емоційного фундаменту та моральних орієнтирів.

Важливо відмітити, що дисфункціональність сім'ї є взаємодіючим процесом, котрий може бути складним та потребувати професійної допомоги для вирішення проблем, відновлення здорової сімейної динаміки. На основі отриманого теоретичного дослідження через призму соціально-психолого-педагогічної літератури, перспективами подальших досліджень вбачаємо розробку рекомендацій для подолання сімейної дисфункції.

Список використаних джерел

1. Алфьорова Олена. Дисфункціональна сім'я. *Центр лікування і реабілітації від наркоманії та алкоголізму*. URL: <https://tonus.kiev.ua/uk/disfunkcionalna-sim-ja/>.
2. Бесєдін А. А. Дисфункціональна сім'я як чинник девіантної поведінки неповнолітніх: автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.03. Х., 2002. 19 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124008760>.
3. Дисфункція. *Словник.ua*. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%84%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F>.
4. Копишинська Л. Система сімейних відносин та психодинаміка родини в роботі сімейного адвоката. 2021. *Адвокат Post: Інформаційне агентство*. URL: <https://advokatpost.com/systema-simejnykh-vidnosyn-ta-psykhodynamika-rodyny-v-roboti-simejnoho-advokata-psykholoh-liudmyla-kopyshynska/>.
5. Пірог Л. А. Особливості превентивної педагогіки при роботі з дисфункціональними сім'ями в системі шкільної освіти. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. № 2. С. 168–176. URL: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/740>.
6. Помиткіна Л. В., Злагодух В. В., Хімченко Н. С., Погорільська Н. І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pomytkina_Liubov/Psykholohiia_simji.pdf.
7. Склярук А. В. Проблемна сім'я як предмет соціальної психології: труднощі визначення й операціоналізації. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. Вип. 3. С. 113–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp_2016_3_23.
8. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навчальний посібник. К.: ДЦССМ, 2002. 132 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/388238.pdf.
9. Ушакова І. М. Психології сім'ї: конспект лекцій. Х.: НУЦЗУ, 2019. 90 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/11413/1/Ушакова.%20Психологія%20сім%27і.%20Конспект%20лекцій.pdf>.

10. Чалова Н. О. Дисфункціональні сім'ї: поняття та особливості їх створення. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України*. 2013. Том 10. Випуск 25. С. 525–539. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v10/i25/54.pdf>.
Nittle N. What Is a Dysfunctional Family? *Verywell Mind*. URL: <https://www.verywellmind.com/what-is-a-dysfunctional-family-5194681>